

Models educatius familiars a Catalunya

Javier Elzo Imaz (coordinador)
María Teresa Laespada Martínez
Ana Martínez Pampliega

Models educatius familiars a Catalunya

Javier Elzo Imaz (coordinador), María Teresa Laespada Martínez i Ana Martínez Pampliega

Models educatius familiars a Catalunya

Javier Elzo Imaz (coordinador)
María Teresa Laespada Martínez
Ana Martínez Pampliega

Aquest document és la versió resumida d'un informe del mateix nom que es pot consultar en versió castellana en l'arxiu de la Fundació Jaume Bofill.

Informes Breus és una col·lecció de la Fundació Jaume Bofill que es distribueix gratuïtament. S'hi publiquen els resums i les principals conclusions d'investigacions que han estat promogudes per la Fundació, així com documents inèdits en llengua catalana, i que com succeeix amb els resums de les investigacions, es consideren rellevants pel seu interès social i polític.

Primera edició: novembre 2009

© dels textos: Javier Elzo Imaz (coordinador),
María Teresa Laespada Martínez
i Ana Martínez Pampliega

© d'aquesta edició:
Fundació Jaume Bofill, 2009
Provença, 324
08037 Barcelona
fbofill@fbofill.cat
<http://www.fbofill.cat>

Edició a cura d'Editorial Mediterrània

Disseny: Amador Garrell
Maquetació: Jordi Vives

ISBN: 978-84-692-6857-5
DL: B-42.606-2009

Impressió: Tecfa Group, Barcelona
Imprès a Catalunya - *Printed in Catalonia*

Índex

Resum	9
INTRODUCCIÓ	11
1. DESCRIPCIÓ DE LES PAUTES EDUCATIVES DE LES FAMÍLIES CATALANES I DE LA COMPETÈNCIA SOCIAL DELS FILLS	21
2. EL FUNCIONAMENT FAMILIAR EN LA COMPETÈNCIA SOCIAL I LA CONDUCTA ANTISOCIAL EN JOVES	33
3. UNA TIPOLOGIA DE FAMÍLIES CATALANES SEGONS PAUTES EDUCATIVES	45
Clúster núm. 1: Família progressista, extravertida (23,3%)	48
Clúster núm. 2: Família conservadora, introvertida, <i>familista</i> (30,5%)	51
Clúster núm. 3: Família conflictiva (15,2%)	53
Clúster núm. 4: Família convivencial, harmònica (31,8%)	57
BIBLIOGRAFIA	63

RESUM

Els experts afirmen que l'adequat desenvolupament de la competència social durant la infància i l'adolescència és un factor crític que té gran influència sobre molts aspectes de la nostra vida. D'aquesta competència en depenen les bones o males relacions amb els iguals, l'èxit o el fracàs acadèmic, l'adaptació ocupacional, una bona o mala salut mental...

Sobre la base de les aportacions de criatures, progenitors i professorat, aquest treball analitza les pautes educatives de les famílies catalanes amb fills de sis a dotze anys tot mirant d'establir-ne una tipologia en funció dels efectes que tenen els models familiars sobre la *competència social* i la *conducta antisocial* dels nens i nenes.

L'estudi observa el nivell de competència social i de conducta antisocial que manifesten les criatures de la mostra d'estudi i mira d'establir la relació que hi ha entre, d'una banda, aquesta competència i, de l'altra, les estratègies de socialització dels pares i algunes variables del funcionament familiar global, com ara la cohesió, el conflicte, les normes, les discussions...

Introducció

Aquest informe breu, és el resum d'un altre que porta el mateix títol i que consisteix en una anàlisi secundària de la recerca *Família i educació a Catalunya* dirigida i coordinada per Rafael Torrubia i Eduardo Doval entre l'any 2005 i 2007 (Torrubia, Doval i altres, 2009).

L'objectiu de la Fundació Jaume Bofill amb aquests informes és el d'analitzar les pautes educatives de les famílies catalanes amb criatures de sis a dotze anys. Per a això, ja en l'informe Torrubia, es van agafar com univers d'estudi les famílies amb residència a Catalunya i amb un fill o filla d'aquesta edat. Atès que l'escolarització de sis a dotze anys és obligatòria, es va plantejar la recollida d'informació a partir d'una selecció de centres educatius. Per a la selecció de centres es va fer un disseny mostral estratificat i en diverses etapes que tenia com a variables el territori, el nombre d'habitants i la titularitat dels centres. Es van prendre com a criteri de selecció els grups de 2n, 4t i 6è de primària, demanant la col·laboració de totes les famílies seleccionades a través de l'aula de les seves criatures. La mostra es va definir amb un miler de famílies. Amb això i amb el supòsit de màxima variabilitat ($p=q=50$) i un nivell de confiança del 95,5%, l'error mostral es va situar en un 3,19%.

Per assolir aquesta mostra l'equip de treball dirigit per Torrubia, sobre la base de la seva pròpia experiència, va establir que el 33% de les famílies contactades

donarien el seu consentiment a participar a l'estudi. A continuació van establir seleccionar un total de tres mil trenta famílies catalanes per poder completar una mostra de mil famílies.

Tenint en compte que la mitjana d'alumnat a Catalunya se situa en dinou alumnes per aula, es va considerar necessari accedir a cent seixanta classes. A partir d'aquesta xifra es va fer la selecció d'aules i centres.

Els instruments de recollida d'informació van ser quatre: un qüestionari per a l'alumnat de sisè de primària que omplien ells mateixos; un altre per al professorat i dos per a pares i mares (un que omplien ells mateixos i un altre que omplia un entrevistador en el domicili dels pares). Aquest darrer qüestionari administrat per mitjà d'entrevista oral a pares i mares va ser el més extens de tots. Els altres tres instruments es van compondre, fonamentalment, d'escalas estandarditzades i creades per mesurar algunes qüestions concretes sobre les pautes educatives.

La metodologia aplicada, la selecció de la mostra, la selecció d'instruments (escalas i disseny de variables), així com els resultats obtinguts corresponen íntegrament a l'equip dirigit per Torrubia, que va elaborar el primer informe. Nosaltres, els redactors del segon informe i d'aquest resum que el lector té a les seves mans, hem treballat d'acord amb unes dades que ens han estat donades.

La nostra tasca no ha estat altra que continuar el treball iniciat en aquell primer informe, partir del punt en què l'equip anterior va finalitzar la seva anàlisi i completar la seva descripció amb tècniques estadístiques complexes que permeten la interrelació dels diferents instruments d'anàlisi utilitzats per a l'obtenció d'informació. Dit d'una altra manera, hem intentat aprofundir en la interrelació de les dades que ens ofereixen els pares i mares (en els dos instruments que se'ls ha aplicat) amb les del professorat i, evidentment, amb el que ens diu la població escolar.

Aquest informe pretén, en última instància, a més d'oferir una anàlisi secundària de les dades ja ofertes anteriorment, posar en relació l'alumnat, sobre la base de

les dades que ens subministren els i les (339) escolars de sisè de primària que van respondre a un qüestionari dirigit a aquest col·lectiu, amb les informacions que ens subministren els qüestionaris administrats al professorat (1.189), i els dos administrats als pares i mares (1.050).

L'informe que teniu entre mans té tres parts. En el **primer capítol** es presenten els resultats d'una explotació secundària de les dades de les enquestes administrades a pares i mares, professorat i escolars, considerades separatament. Amb això es pretén una caracterització de la mostra quant al comportament del col·lectiu adolescent mesurat a través del seu professorat, dels seus progenitors i d'ells mateixos. Cada qüestionari destinat a cada col·lectiu es compon de diferents escales preses d'altres autors (escala SDQ, APQ, SFI, SSBS, ACA). Es va factoritzar cada escala de les que componen els tres qüestionaris per reduir la informació a mesures globals. Atès que no sempre es poden obtenir els mateixos resultats originals que plantegen els autors de les escales (en gran mesura perquè estan dissenyades per a altres realitats socials), aquestes mesures es van dissenyar en funció del que els mateixos resultats ens van llançar en les seves estructures factorials. A més, per a aquelles mesures que no es podien factoritzar perquè no es componien d'escales, es va procedir a construir índexs que resumeixen la informació que contenen. Aquest capítol té un accent bàsicament sociològic.

El **segon capítol**, de caràcter marcadament psicològic, persegueix com a objectiu central comprendre el nivell de competència social i de conducta antisocial que manifesten els joves en la nostra mostra, tal com els perceben pares i professorat, i analitzar-los en la seva relació amb les estratègies de socialització que utilitzen els progenitors i les diverses variables del funcionament familiar global, com són la cohesió, el conflicte, les normes, les discussions entre pares i fills...

Una revisió de la literatura demostra que l'adequat desenvolupament de la competència social durant la infància i l'adolescència és un factor crític que condiona la vida. Porta a bones relacions amb els iguals, a l'èxit acadèmic, a l'adaptació ocupacional posterior i, per contra, la incompetència porta al rebuig dels iguals,

a la delinqüència juvenil, a problemes de salut mental, al desenvolupament de la conducta antisocial.

En aquest capítol es treballarà sobre el constructe *competència social*, entesa seguint Merrell (1993), com un judici sobre la qualitat general del rendiment d'un individu, i que inclou tant les habilitats socials com la seva absència (problemes de conducta antisocial).

En el context escolar, l'habilitat social o la conducta antisocial s'ha d'analitzar tant en relació amb el professorat com amb altres companys. Respecte al primer, ens preguntem si satisfà les seves expectatives, si segueix les regles establertes, és a dir, com són les seves habilitats acadèmiques. Respecte dels seus companys i companyes, les qüestions giren al voltant de les habilitats interpersonals, al fet d'aconseguir l'acceptació dels altres, a les habilitats relacionades amb l'autocontrol... Al seu torn, la conducta antisocial es pregunta sobre la violació de normes o de drets d'altres persones, o sobre la realització d'activitats amb conseqüències socials negatives...

Aquest constructe de competència social es va analitzar a la llum de les variables familiars, entenent el funcionament familiar com un factor de protecció i potenciació de les habilitats socials però també com un factor de risc que condiona el menor desenvolupament de les mateixes i l'increment de problemes de conducta antisocial. Són múltiples les referències en la literatura científica que assenyalen les pautes de socialització, la implicació parental, la supervisió, la consistència en la disciplina, el grau de cohesió o el conflicte entre els membres, com els factors condicionants més rellevants (enfrent d'altres de caràcter social, escolar o individual), sobretot en la primera infància.

Aquest segon capítol té en compte la percepció tant del professorat com dels pares i dels mateixos joves. Tots ells es consideren essencials per comprendre l'impacte que les variables familiars tenen en la competència social dels qui són joves. Les mesures van ser preses des de les escales i els qüestionaris descrits en el primer capítol, basant-nos en els resultats de les anàlisis factorials desenvolu-

pades. En un primer moment es van buscar estructures factorials comunes entre les fonts que responen a un mateix qüestionari, és a dir entre professorat i pares o entre pares i fills en funció del cas. Posteriorment, es van estudiar les respostes creuades de les dues fonts per a la qual cosa fem servir tècniques estadístiques de diferències de mitjanes (t-test) i d'anàlisis de correlacions.

L'apartat central del capítol analitza les associacions entre els dos dominis de mitjanes (competència social i funcionament familiar) i, en concret, el paper explicatiu que les variables familiars tenen en cada mesura de competència social estudiada, utilitzant per a això correlacions i anàlisis de regressió múltiple.

Finalment, en el **tercer capítol**, ens fixem en l'anàlisi de l'escolar en el seu entorn familiar, i per a això hem construït una tipologia de famílies catalanes. Una tipologia que no és l'única possible sinó una que s'ha elaborat a partir de les variables escollides. Podríem haver optat a una classificació, i consegüent tipologització, de famílies atenent a la composició formal dels membres que la componen (nuclears, amb o sense fills, monoparentals, amb parelles del mateix o diferent sexe, reconstituïdes, etc.). Hem optat, però, per un altre procediment: construir els models familiars a partir dels valors dels seus membres així com de determinats aspectes interns a la pròpia família. I ho hem fet d'acord amb quatre grans qüestions. Ens hem servit del qüestionari administrat en l'entrevista oral a 1.059 pares. Dues qüestions són d'àmbit intern a la família, si existeixen o no normes de convivència i el seu grau de compliment, d'una banda, i quins són els motius d'eventuals conflictes, en el si familiar, de l'altra. Les altres dues qüestions que hem tingut en compte per construir la tipologia tenen a veure amb els valors dels progenitors. D'una banda, els valors finalistes, és a dir, la importància que donen en la seva vida a determinats aspectes (amistats, temps lliure, política, guanyar diners, família i així fins a setze aspectes diferents) i, de l'altra, els valors associats a la justificació de comportaments que alguns denominen valors ètics. Ens referim, en aquest segon cas, a la justificació de comportaments com ara danyar el mobiliari urbà, legalitzar la marihuana, robar articles en grans magatzems o supermercats, avortar sense cap restricció i un etcètera que arriba a quinze comportaments diferents.

Hem factoritzat els quatre àmbits retinguts, hem expurgat els factors resultants d'ítems que es posicionaven en dos o més factors amb pes similar. Així hem arribat a catorze factors finals. D'acord amb aquests catorze factors hem construït tipologies de tres, quatre, cinc i sis clústers. Després d'una anàlisi detinguda de les solucions proposades, hem retingut –bàsicament per la seva coherència interna– la solució de quatre *tipus* o *clústers* que és la que s'ofereix en aquest informe. Un cop construïda la tipologia hem procedit a analitzar el perfil dels membres de cada clúster, tenint en compte les característiques sociodemogràfiques d'edat, sexe de qui respon al qüestionari, lloc de naixement (de pares i avis), classe social, nivell d'estudis, hàbitat on resideixen, etc. Òbviament hem introduït en el perfil altres característiques almenys tan explicatives com les anteriors, si no més, com l'equació política i religiosa dels progenitors i, principalment, la percepció que tenen de la seva labor educadora, consens i satisfacció intern entre els dos progenitors i entre aquests i els seus fills, clima familiar, estil educatiu, etcètera.

També hem relacionat els quatre clústers amb les respostes que han donat els fills dels pares de cada clúster a un determinat nombre de qüestions. Això ho hem fet sobre els conflictes que diuen que tenen a casa seva, i així controlem la mateixa qüestió des de les respostes que ens donen els progenitors i els seus fills (en qüestionaris evidentment contestats de manera separada), la percepció que tenen de les relacions amb els seus progenitors; els nivells de consum de tabac, alcohol i drogues, i un ampli espectre d'actituds i comportaments que ens ofereixen els cinquanta-set primers ítems del qüestionari administrat a aquesta població escolar, sense oblidar tretze comportaments diversos que han pogut portar a terme en la seva vida com ara, per exemple, agafar diners d'algun familiar, insultar un mestre, trencar vidres de finestres, etc.

No ens hem oblidat de la informació per mitjà dels qüestionaris autoadministrats del professorat i dels progenitors, de manera que, al final, sotmetem a la consideració crítica de qui llegeix una proposta de tipologia de famílies catalanes que tenen almenys un fill o filla escolaritzats en l'ensenyament primari.

Aquest treball ha estat realitzat per tres professors de la Universitat de Deusto. El disseny de l'estudi ha estat elaborat entre nosaltres i tots tres ens fem responsables de la totalitat de l'informe encara que la redacció del primer capítol correspon a María Teresa Laespada, la del segon a Ana Martínez Pampliega i la del tercer a Javier Elzo que ha coordinat l'estudi.

1 **Descripció de les pautes educatives de les famílies catalanes i de la competència social dels fills**

Aquest capítol s'ha plantejat, des del seu inici, a tall de preparació de les dades per a l'anàlisi posterior. El nostre objectiu ha estat avançar en el coneixement de la influència del funcionament familiar en el desenvolupament de competències socials i conductes antisocials en les criatures. Per això, hem partit d'escalles que tenien per objectiu mesurar del funcionament de la família i el seu paper socialitzador. En un segon moment s'ha generat una tipologia de les famílies catalanes basada en els valors que sostenen mares i pares i en el model educatiu que mantenen, a partir del qüestionari heteroadministrat als pares i mares.

Inicialment vam procedir a tractar les dades, a conèixer-les a reduir la informació en variables sociològicament i psicològicament adequades. Aquest és l'objectiu inicial amb el qual plantejem aquest capítol.

La mostra inicialment seleccionada respon a les característiques de l'univers d'escolars catalans entre segon i sisè curs de primària. La distribució, per tant, per edat, gènere, titularitat del centre i distribució geogràfica correspon a l'univers.

També és important tenir en compte que gairebé el 90% dels nens i nenes que van respondre l'enquesta van néixer a Catalunya, i dels nascuts fora, la majoria ho són en països llatinoamericans. L'anàlisi dels progenitors mostra un perfil una mica més heterogeni que s'incrementa en la generació anterior, la dels avis. Van ser aquests els qui van protagonitzar la immigració interior des d'altres zones

d'Espanya cap a Catalunya i així ho reflecteixen les dades. Gairebé la meitat dels avis de les criatures actuals van néixer fora de Catalunya.

La generació dels pares ja van disposar, homes i dones, d'oportunitats educatives molt similars. Que les dones han aconseguit nivells educatius similars als dels homes es veu en el fet que pràcticament la proporció de mares amb estudis superiors o de tercer cicle és la mateixa que la de pares. No obstant això, aquesta equiparació s'esvaeix si n'analitzem el reflex en el món laboral. La proporció de dones treballadores a jornada completa es redueix gairebé a la meitat de la dels pares, el treball a temps parcial el lideren les mares i són elles les que es queden a casa en cas d'optar per aquesta possibilitat (14,4% enfront del 0,1% dels homes). A més, i el que és més important, l'ocupació de les dones és de menor rang professional; en condicions de formació similars, les dones ocupen llocs de treball inferiors, i la proporció d'homes que ocupen llocs de responsabilitat es duplica respecte de la de dones. Només en els quadres intermedis la proporció s'igualava entre homes i dones per passar a ser superior en aquells llocs de rang menor.

Aquesta distribució condiona de manera inequívoca les tasques en el si de la família, recaient la responsabilitat de la criança i el manteniment de la llar més en les dones, malgrat que vagi creixent la igualtat en aquesta distribució. La dada objectiva, però, és que la majoria de les persones que han contestat l'enquesta en el si de la família han estat mares (76,7%) cosa que significa que la visió del conjunt de progenitors queda definida en major mesura per l'opinió i manera d'entendre de les mares que dels pares. Això, a parer nostre, és rellevant, ja que per estudis anteriors ja sabem que la visió del funcionament familiar varia entre els pares i les mares.

Respecte al funcionament familiar, les escales utilitzades (APQ, SFI i motius de discussió) ens han permès identificar un conjunt de variables sobre les quals hem treballat:

- Estil educatiu positiu, reforç de conductes positives (*parenting* positiu)
- Implicació dels progenitors, tasques compartides per progenitors i fills (en el capítol se'gon aquesta variable es treballa de forma diferent)

- Control escàs, monitorització
- Inconsistència en la disciplina aplicada
- Concessió d'autonomia infantil

- Càstig sancionador
- Càstig d'interiorització
- Càstig corporal
- Càstig humiliant

- Discussions per oci i temps lliure
- Discussions per comportament familiar i educatiu

- Afecte i unitat familiar, cohesió
- Conflicte, discussions
- Respecte a la individualitat
- Expressió oberta
- Desorganització familiar
- Família tancada
- Normes parentals

A simple vista la mostra manifesta una estructura adequada en el seu funcionament familiar mitjà, és a dir, no podria afirmar-se que les famílies catalanes –en termes generals– mostren dificultats en el seu funcionament intern.

Podria dir-se que aquelles famílies que idealment tenen un funcionament familiar bo, i així ho manifesten els seus membres, són aquelles que mostren nivells elevats d'un estil educatiu positiu, en què es reforcen les bones conductes amb abraçades, celebracions o recompenses; són famílies en les quals existeix implicació dels progenitors en les tasques dels fills i aquests així ho perceben. Els pares i mares comparteixen oci i juguen amb les criatures, practiquen esport amb elles i/o van al cinema junts. És cert, però, que aquesta qüestió està condicionada per l'edat.

Són famílies que tenen control del que fan els fills; posen límits al compliment d'horaris, els pares saben on són i amb qui estan o poden exigir-los que els informin sobre les seves activitats. Això suposa que també tenen nivells baixos d'inconsistència en la disciplina aplicada. És a dir, les sancions que s'imposen s'han de complir i no solen ser perdonats els càstigs ni se sucumbeix a la pressió dels fills per deslliurar-se'n.

Les famílies que manifesten un bon funcionament també són aquelles que tenen més control de l'autonomia infantil. L'adeqüen a l'edat de les criatures, evitant de concedir aquesta autonomia massa d'hora, donada l'edat de la mostra.

Són famílies que mostren nivells molt baixos de càstigs físics i humiliants, i un nivell de càstig sancionador i d'interiorització moderat. Són famílies on els nivells de discussió es mantenen dins de paràmetres de normalitat, augmentant durant el període adolescent amb l'edat de les criatures. Tenen elevats nivells de cohesió, per la qual cosa els membres de la família se senten units i es manifesten calidesa i afecte; i un nivell de conflicte i de discussions baix. A més, en el si de la família es respecta la individualitat de cada membre (les seves amistats, la seva forma de ser, etc.), es pot expressar el que es pensa i es dóna una desorganització familiar baixa, alhora que són famílies amb normes parentals.

No obstant això, no totes les variables es manifesten d'aquesta manera en totes les famílies i el fet que existeixin factors de menor pes i un funcionament pitjor en el si familiar no implica un mal funcionament familiar. En la majoria de grups familiars acostumen a haver-hi altres variables que poden compensar la carència d'unes amb altres, i només el cúmul de factors negatius donarà lloc a famílies amb fractures en el seu funcionament.

La valoració que fan els progenitors de l'estil educatiu sembla més positiva que la que fa la joventut, si bé existeixen puntuacions en què progenitors i fills coincideixen en l'anàlisi del funcionament de les seves famílies.

A més, obtenim poques diferències en el funcionament familiar en funció del gènere de la criatura. Nens i nenes perceben d'igual forma les claus internes familiars, i pares i mares no apliquen mesures diferents per a nois i noies, en el funcionament de la família. Únicament hi ha una variable en què sí que es manifesta la diferència, encara que de manera molt lleu. Els nens consideren que els seus pares estableixen menor control sobre la seva vida que les nenes, les quals detecten més coneixement de les seves amistats, major control dels seus horaris, etc. No obstant això, pares i mares no veuen aquestes diferències.

Sí que sembla, però, que es generen més conflictes amb els nois que amb les noies i especialment per la manera com gaudeixen del seu temps lliure i d'oci (veure la televisió, els videojocs, els amics, etc.).

L'edat sí que assenyala algunes diferències. Així, a mesura que les criatures es fan grans incrementa la seva autonomia de manera significativa, disminueix l'estil educatiu positiu, el reforç positiu de bones conductes, la implicació dels pares en el seu temps lliure i d'oci i el control de les seves activitats i el seu temps.

Certament l'evolució de les criatures indica que un funcionament familiar adequat s'ha d'anar adaptant als canvis i això suposa que cap a l'últim curs de primària es vagin permetent majors cotes de llibertat als fills i filles i que els pares inicien un procés de menor control de les seves activitats.

Respecte a les variables de competència social i conducta antisocial en joves, amb les escales utilitzades (SDQ, en progenitors i professorat; SSBS en professorat, ACA i consum de substàncies en joves) s'han identificat les variables següents, que ens han permès treballar diferents aspectes de la competència social i la conducta dels nens i nenes vista pels seus adults i per ells mateixos.

El col·lectiu infantil identifica dos tipus de comportament:

- Comportament individualista
- Comportament sociable

Comportaments que identifiquen progenitors i professorat:

- Comportament prosocial
- Atenció i concentració dolentes
- Hiperactivitat
- Dificultats emocionals
- Comportament disruptiu
- Comportament sociable
- Dificultat per a la relació amb iguals, individualista

Conducta antisocial expressada pels mateixos nens i nenes:

- Robatoris de diners
- Ofensa a les seves autoritats i danys a coses
- Molèstia en via urbana
- Malifetes públiques

Competència social vista pel professorat:

- Autocontrol, autoconfiança, trets de personalitat sociable
- Habilitats acadèmiques, comportament a l'aula
- Capacitat de lideratge, estima dels altres
- Capacitat de relació interpersonal

Quan una criatura manifesta tenir bons nivells de competència social implica que té nivells alts d'autocontrol i autoconfiança, habilitats acadèmiques suficients, una certa capacitat de lideratge o almenys una estima de les altres persones i capacitat de relació interpersonal.

El manteniment d'una conducta prosocial (com opció inversa a la conducta antisocial) suposa, a més de ser amable amb els iguals i el professorat, ser capaç d'ajudar les altres persones, compartir les coses i respectar el sentiment dels altres; mantenir nivells adequats de concentració, nivells baixos d'hiperactivitat,

nivells baixos de dificultats emocionals, de comportament disruptiu i d'individualisme, així com un nivell alt de comportament sociable.

La mostra també assenyala nivells adequats en aquest sentit i la seva mitjana és absolutament normalitzada.

El gènere assenyala l'existència de conductes diferents entre nens i nenes i aquestes diferències són igualment detectades pels progenitors i el professorat. En tots els casos, llevat d'un, les nenes mostren –a ulls dels seus progenitors i el seu professorat– un comportament amb millors nivells prosocials i de competència social. És el professorat qui mostra més intensitat en la diferència entre nois i noies, més que els propis progenitors.

Les nenes manifesten una millor conducta prosocial que els nens. Mostren millors nivells de capacitat per ajudar a algun nen o nena quan tenen problemes o dificultats, ser amables amb altres nens o nenes i compartir coses amb altres nens i nenes.

Els nens són vistos amb més dificultats per mantenir l'atenció i concentració en les tasques que realitzen, amb canvis permanents en les seves tasques o moviments continus sense ser capaços d'estar quiets, és a dir, manifesten més símptomes d'hiperactivitat que les nenes. Les nenes també mostren tenir millors nivells d'autoconfiança i autocontrol, d'habilitats acadèmiques i de capacitat de relacions interpersonals. No obstant això, tenen pitjors condicions en el lideratge, una cosa en la qual sí que destaquen els nens, encara que amb poca intensitat. La capacitat de lideratge és l'única condició personal positiva en la qual destaquen els nens, mantenint així, una vegada més, els constructes socials sobre la diferència en els rols de gènere.

Aquesta diferència ens planteja la necessitat d'obrir noves hipòtesis de treball. D'alguna manera, sembla que inexorablement es representen els rols atribuïts a cada gènere de manera tradicional-cultural. Les nenes semblen comportar-se d'acord amb el patró de submissió, obediència i disciplina que s'espera d'elles;

els nens seran menys disciplinats, inconsistents i difícils de sotmetre a criteri adult, però amb més capacitat de lideratge. ¿No serà que una vegada més es compleix l'anomenat efecte Pigmalión i nens i nenes es comporten com els seus progenitors i professorat esperen que ho facin? Tenint en compte que parlem de característiques de comportament social i socialització, podem dir que la ciència ja ha demostrat que aquests són constructes socials, aliens a les característiques biològiques de les persones. No obstant això, el fet que siguin constructes socials no impedeix pensar que són reals, ja que si alguna cosa és real són les seves conseqüències.

Respecte a l'edat, no semblen mostrar-se grans diferències, excepte pel que es refereix a l'atenció i concentració, i aquí progenitors i professorat dissenteixen. El professorat considera que hi ha nivells més elevats de poca concentració entre els nens i nenes més petits i els més grans, essent els nens i nenes del cicle intermedi els que mostren els millors nivells de concentració. És a dir, segons el parer del professorat la concentració millora fins a quart de primària i, a partir d'aquí, sembla disminuir.

Curiosament el diagnòstic dels progenitors varia respecte a la capacitat d'atenció i concentració. Així, per als pares i mares l'atenció i la capacitat de realitzar una mateixa tasca durant un temps continuat augmenta a mesura que augmenta l'edat. Els més petits són els qui tenen menys capacitat de concentració, i després són els més grans els qui es concentren millor.

L'altra variable molt relacionada amb la falta de concentració i atenció és la hiperactivitat. En aquest cas la diferència no és significativa estadísticament, però la coincidència en el resultat entre pares i professorat fa que ho destaquem. Tots ells manifesten una més gran hiperactivitat en els més petits que disminueix a mesura que augmenta l'edat.

Mares i pares perceben diferències en el control de l'emoció. Consideren que són els més grans els que manifesten una major problemàtica si estan preocupats, se senten tristos, fins i tot amb manifestacions físiques com mal d'estómac o de

cap. Aquestes diferències no són percebudes pel professorat. Al mateix temps, els pares i mares també perceben diferències segons l'edat en les dificultats per relacionar-se amb els iguals. Les criatures mostren una tendència creixent a tenir dificultats per relacionar-se amb altres nens i nenes a mesura que compleixen anys, encara que el professorat no percep aquesta diferència. Possiblement, pares i mares comencen a veure els primers senyals del que serà la preadolescència dels fills, però aquests senyals no són prou intensos perquè el professorat pugui detectar-los en el medi escolar.

En definitiva, podríem assenyalar que, en conjunt, no existeixen bases per considerar que el funcionament de les famílies catalanes actuals tinguin elements per a l'alarma o la preocupació. Una primera descripció d'elles i de les conductes que es manifesten en les seves criatures mostra una normalitat estadística que només la lupa de l'anàlisi per mitjà de les tipologies que analitzem més endavant o la comparació i contrastació dels resultats vistos pels progenitors i el professorat o els progenitors amb els seus fills i filles ens permeten avançar en diferències i semblances i en els dèficits i dificultats trobats.

2 El funcionament familiar en la competència social i la conducta antisocial en joves

En la mesura que la competència social i la conducta antisocial, en la línia d'allò que indiquen Rodríguez i Torrente (2003), tindrà un efecte clar en el desenvolupament futur de l'adolescent, en les seves relacions a tots els nivells, amb amics, familiars, professorat... el seu estudi és especialment rellevant. És per això que un dels objectius d'aquest estudi ha estat analitzar les variables familiars que condicionen la competència social i la conducta antisocial.

Després de comprovar la normalitat de la mostra, una primera anàlisi de les valoracions i de les diferències entre les fonts de recollida d'informació ens permet obtenir algunes conclusions:

- **Respecte a les puntuacions de pares-mares i professorat.** En general, les puntuacions dels progenitors i el professorat van en la mateixa direcció. Ara bé, quan hi ha diferències, les valoracions són més positives per part dels pares i mares, independentment del factor que es tracti; és a dir, els progenitors perceben més comportament prosocial, però també més símptomes emocionals o més hiperactivitat. De vegades resulta sorprenent la baixa correlació que hi ha entre la valoració d'una mateixa conducta per part de pares-mares, per un costat, i professorat, per un altre, arribant a la correlació més elevada (.33) en la hiperactivitat.

- **Respecte a les mesures de competència.** Hi ha una correlació molt elevada entre les diverses mesures de comportament a l'aula. En aquest sentit, aquells alumnes amb una puntuació elevada en aquells trets individuals que afavoreixen la relació interpersonal també són els més valorats per les seves habilitats acadèmiques, els més apreciats pels seus companys i els que tenen més capacitat de relació interpersonal o una conducta més prosocial.

Les habilitats anteriors es relacionen de manera positiva amb la conducta prosocial, però de manera negativa amb els problemes d'atenció i concentració, amb la hiperactivitat i amb els símptomes emocionals.

L'índex global de competència antisocial sembla també correlacionar amb menors habilitats individuals i acadèmiques i pitjors relacions interpersonals i comportament social. Tot això des del punt de vista del professor, ja que no existeixen pràcticament correlacions amb les valoracions dels progenitors.

Des del punt de vista del professorat, serien aquests símptomes emocionals i, en segon lloc, els problemes d'atenció i concentració els que més preocupen de les criatures (no tant els problemes d'hiperactivitat o l'absència de conducta prosocial...). No obstant això, són els nens i nenes amb habilitats individuals escasses (autocontrol, expressió), poques habilitats acadèmiques i hiperactivitat els que generen una major càrrega a l'aula.

- **Respecte al funcionament familiar,** la valoració que fan els progenitors i els joves de totes les mesures ens mostra una visió molt optimista de les famílies, que obtenen un notable en l'estil educatiu positiu, la cohesió, l'acceptació de la diversitat

L'anàlisi de les diferències entre pares i fills, demostra que els primers donen una valoració més elevada de l'ús del reforç en l'educació, consideren que hi ha menys falta de supervisió, que s'utilitza menys el càstig sancionador i més el càstig físic. Això es pot explicar per l'edat, ja que el

càstig físic disminueix en augmentar l'edat, i en aquest estudi els nens i nenes que van respondre eren tots de l'últim curs de primària.

En tots els casos, les criatures perceben que el pare s'involucra menys que la mare en les activitats vinculades amb elles i, en general, fan una valoració menor de la implicació dels pares-mares, que la que fan aquests.

Una anàlisi de correlacions entre les mesures de socialització i implicació entre pares i fills resulta cridanera per la baixa magnitud de les correlacions, però no inesperada. Habitualment les associacions són tan reduïdes que sembla que parlem de realitats diferents.

Finalment, les variables de funcionament familiar es relacionen encara que no de manera molt elevada amb les pautes de socialització i implicació, sobretot des del punt de vista dels pares i mares. Les famílies en les quals hi ha un millor funcionament familiar (més cohesió, menys conflicte, més llibertat d'expressió, més acceptació de les diferències i més compliment de normes) són aquelles que destaquen per tenir una major supervisió, per utilitzar més el càstig dirigit a la interiorització, la disciplina consistent, un estil positiu d'educació i més implicació de les figures parentals en la vida i activitats dels fills.

Aquesta conclusió és especialment important: donar molt temps lliure sense supervisió, perdonar els càstigs i ser inconsistent, genera confusió i incrementa el conflicte.

Respecte a les discussions entre pares i fills, tot i que hi ha acord entre tots dos quant als motius que les genera, no n'hi ha quant al grau de conflicte existent. Les majors diferències tenen a veure amb els amics, els diners i l'hora d'arribada a casa.

El grau de conflicte percebut és important, ja que es relaciona amb una disminució de la cohesió, un major incompliment de normes i un major

allunyament emocional del pare-mare, variables totes elles fonamentals en l'estructuració de la personalitat de fill. La valoració global que fan els pares i mares del conflicte té una correlació moderada i negativa amb el grau de conflicte.

La família ha demostrat tenir un paper clau sobretot pel que fa a la conducta antisocial i a la conducta prosocial.

La falta de supervisió parental és la variable més rellevant a l'hora d'explicar la conducta antisocial, seguida per les discussions entre pares i fills i l'estil educatiu de la família. Les diferents anàlisis demostren la necessitat de considerar la percepció del fill o filla de les variables familiars per comprendre aquest índex, és a dir, encara que els progenitors puguin aportar informació addicional, el que realment impacta en el benestar de les criatures, és la seva pròpia percepció de la realitat.

Respecte a la conducta prosocial, les anàlisis semblen suggerir que les famílies amb un alt grau de cohesió, que permeten l'expressió de sentiments i opinions, que reforcen els comportaments correctes, que exigeixen i aconsegueixen el compliment de normes, etc. són la combinació més adequada per al desenvolupament de la conducta prosocial.

Les habilitats individuals per relacionar-se en grup, autocontrol, autoconfiança, són menors quan les discussions interparentals o els càstigs són freqüents. Les dades semblen indicar que la incapacitat per mantenir una actitud positiva cap als altres, per controlar el mal geni, per tolerar i cedir, per respectar, està vinculada a una gran sensació de desbordament entre els pares, la qual cosa podria explicar la utilització de càstigs.

Les habilitats interpersonals, és a dir, el grau de relació i interacció amb els companys, nens i nenes, la participació en el grup, estan vinculats a les discussions entre pares i fills, a l'estil de socialització dels pares o a la seva implicació en la vida i activitats del fill. Respecte a la implicació, les dades semblen indicar que

la participació de la mare podria estar més vinculada a sobreprotecció, mentre que la implicació del pare sembla que té un efecte positiu en les habilitats de les criatures. Finalment, les nenes semblen destacar en les habilitats personals per damunt dels nens.

Les habilitats acadèmiques impliquen la capacitat dels estudiants per seguir el ritme que el professorat marca a classe, acceptar les normes i instruccions, realitzar les tasques i mantenir l'atenció. L'equació explicativa que hem trobat inclou les discussions amb les figures parentals com una variable rellevant (hem de recordar que els estudis són un motiu habitual de discussió entre pares i fills). Altres variables que s'han de tenir en compte són l'estil educatiu positiu i el sexe, indicant que els nens tenen pitjors habilitats acadèmiques. En general, les discussions entre pares i fills, l'absència d'un estil positiu d'educació basat en el reforç dels comportaments apropiats, el càstig físic o la inseguretat semblen predir menys habilitats acadèmiques.

El "lideratge i estima pels altres" és una variable molt poc explicada per les variables familiars, tot i que trobem associacions moderades amb la implicació dels progenitors en l'educació, l'absència de càstig d'interiorització o l'absència del conflicte familiar.

De manera similar, respecte als "dèficits d'atenció i percepció" de les criatures i respecte als "síntomes emocionals", les variables familiars només poden explicar una proporció reduïda dels canvis.

En el primer cas, la dificultat per concentrar-se es relaciona amb les discussions entre pares i fills i, sobretot, amb el càstig físic. Respecte als símptomes emocionals, les preocupacions, pors, manifestacions somàtiques (mals de cap o d'estómac) es manifesten amb major freqüència quan no hi ha un estil educatiu basat en el suport i el reforç. Altres variables relacionades són la inconsistència en la disciplina i el càstig físic, que semblen afectar als sentiments de desbordament i inseguretat dels progenitors. Resulta clar que les criatures necessiten seguretat i estabilitat en les pautes de disciplina, per la qual cosa es podria plantejar que la

inseguretats genera una activació crònica en els fills que es reflecteix en un augment de la pròpia ansietat i dels símptomes a través dels quals s'expressa (pors, dolors, preocupacions...), generant un cercle viciós que al seu torn incrementa la inseguretats i sensació de desbordament.

Finalment, la mesura de la hiperactivitat sí que s'explica en major mesura per les variables familiars, destacant la percepció dels fills de la utilització del càstig, de manera que com més es castiga podem predir més hiperactivitat. No obstant això, s'introdueixen elements de confusió que requereixen estudis posteriors, com passa amb les mesures d'inconsistència i l'estil educatiu, que semblen relacionar-se positivament amb els símptomes d'hiperactivitat. Aquest resultat ens porta a plantejar-nos el significat que per als pares i mares té la inconsistència (bondat dels progenitors en no castigar per alguna cosa mal feta?) i si el reforç és atorgat de manera contingent (es reforcen conductes inadequades amb atenció? o es concedeixen recompenses no guanyades?). Si això fos cert, podria contribuir de manera rellevant a entendre la hiperactivitat des de la inseguretats i desorientació de les criatures. Per descomptat, la hiperactivitat, com la resta de les variables, no es pot entendre adequadament si no es tenen en compte variables addicionals de tipus individual i fisiològic.

Després de la revisió de les diferents mesures han sorgit constatacions interessants i interrogants que han de marcar les línies futures d'investigació i d'intervenció.

L'estil educatiu positiu és una de les variables més rellevants. Les dades semblen indicar que els progenitors li donen un significat diferent del que li donen els fills.

Per als pares, l'estil educatiu positiu té una connotació de contenció i cura, i varia en funció dels problemes dels fills. Per això, quan els pares destaquen atorgar més cura i reforç és quan els fills tenen menys habilitats acadèmiques, individuals, més hiperactivitat o més símptomes emocionals. Això suggereix que la interpretació dels pares equipara la cura amb la limitació i necessitat de control dels fills i filles.

La valoració dels fills, en canvi, permet correlacionar de manera positiva l'estil educatiu positiu amb menys conductes antisocials, millors habilitats acadèmiques i menys símptomes emocionals. Quan els fills se senten més recolzats demostren tenir un millor ajust psicològic, és a dir, no presenten problemes psíquics.

Per tant, s'obre la necessitat de seguir aprofundint en el significat que per als pares i mares té "un bon estil educatiu". És possible que si els pares i mares entenen que el seu objectiu és "controlar i contenir", ofereixin més reforç i suport quan les criatures tenen més problemes. La qual cosa està molt allunyada de les pautes educatives adequades i contribueix, sens dubte, a fixar els símptomes.

La inconsistència i l'absència de supervisió afecten fonamentalment l'ajust conductual i social (conducta antisocial, conducta prosocial, atenció i percepció, hiperactivitat, símptomes emocionals), no tant a l'acompliment acadèmic.

Alguns resultats comprensibles i esperables són el paper que juguen la inconsistència en la menor conducta prosocial i la falta de supervisió, en la presència de conductes antisocials en els joves.

En alguns casos els progenitors poden interpretar la supervisió de manera negativa, en nens que necessiten atencions per les dificultats que generen i no com un element clau per a la seva adequada socialització.

El càstig condiona l'ajust psicològic,¹ sense cap mena de dubte. El càstig físic ha resultat associat als problemes d'atenció i percepció i als símptomes d'hiperactivitat; el càstig sancionador (retirada de privilegis i reprimendes) s'ha relacionat amb menors habilitats individuals, interpersonals, acadèmiques, menor conducta prosocial i increment de la hiperactivitat. Un ús més gran del càstig que busca la rectificació i interiorització també sembla interferir amb les habilitats indicades pel professorat a l'aula.

1. Absència de simptomatologia psíquica.

De nou, sorgeixen interrogants. El càstig és fonamental en la socialització, però entès com la conseqüència d'una conducta inadequada. És el tipus de conseqüència el que pot estar mal escollit, de manera que un càstig físic, o un càstig que utilitza de manera sistemàtica i continuada una retirada de reforços, pot afectar negativament l'ajust psicològic del fill, però, per contra, un càstig dirigit a l'aprenentatge, és a dir, a comprendre el que s'ha fet malament i rectificar,... és fonamental en l'ajust infantil. La qüestió suscitada és si els resultats contradictoris es deuen de nou a una mala interpretació del càstig per part dels pares.

La implicació dels pares i les mares en la vida del fill, sobretot la de la mare, sembla afectar de manera positiva molts dels indicadors d'ajust. Un aspecte interessant és la valoració que fan els fills i filles de la implicació respectiva dels pares i les mares. La implicació del pare en activitats és valorada de manera positiva, mentre que la implicació de la mare de manera negativa. La hipòtesi plantejada gira al voltant a la interpretació de la participació dels pares i mares com un suport o com una sobreprotecció, respectivament .

Entre les diferents **mesures de funcionament familiar** destaca el paper de la cohesió, l'expressió oberta, el reforç de normes, l'absència de conflicte i discussió, les quals tenen un paper important, sobretot, en la conducta prosocial. L'absència sistemàtica d'aquestes variables en les equacions finals dels models de regressió semblen suggerir que potser el seu paper és més aviat indirecte. És a dir, el funcionament familiar global (la cohesió, el conflicte, l'obertura a la diversitat) podria condicionar les pautes de socialització i serien aquestes pautes les que tindrien un efecte directe sobre les variables de benestar o ajust psicològic.

El grau de discussió entre progenitors i criatures, ha estat especialment rellevant al llarg de tot l'estudi i s'ha vinculat de manera negativa amb un major grau de conductes antisocials, un pitjor desenvolupament d'habilitats, una menor conducta prosocial i més hiperactivitat.

Finalment, quant a les variables estudiades, el paper dels **sentiments globals d'inseguretat i desbordament experimentats pels pares i les mares** han tingut

un paper molt rellevant. És possible que actuïn incrementant la inadequació de les pautes de socialització i accentuant el seu impacte negatiu sobre el benestar psicològic de les criatures. El seu efecte directe o indirecte sembla variar en funció de les variables estudiades, però no hi ha cap dubte de la seva rellevància, per la qual cosa convé aprofundir-hi a través de proves complexes que analitzin les implicacions emocionals, cognitives i conductuals de la inseguretat i l'ansietat davant l'educació dels fills.

En conclusió, en aquest capítol ha quedat demostrat el paper de les variables familiars en la comprensió de les mesures d'ajust infantil, encara que no siguin les úniques variables que hagin de ser considerades. Ha contribuït a allunyar-nos de llocs comuns que segueixen emfatitzant la incorporació de la dona al món laboral o la vida en famílies monoparentals, com elements explicatius, i que contribueixen a estigmatitzar estils i organitzacions diferents de famílies. Queda clar que hem d'entendre la dificultat des de la comprensió del procés i dels mecanismes subjacents a qualsevol mena d'estructura familiar, com ara les pautes educatives o el nivell de conflicte existent en la família.

3 Una tipologia de famílies catalanes segons
pautes educatives

Una tipologia és un intent de distingir, en un univers concret, una sèrie de grups tan homogenis internament i tan heterogenis entre ells com sigui possible. Tècnicament diríem que busquem gran varietat intergrupual i escassa varietat intragrupal. Hem mirat, doncs, de diferenciar, dins d'un únic univers, grups diversos d'acord amb una sèrie de característiques (comportaments, actituds, valors principalment, etc.) sobre les quals es vol investigar. Cal, per tant, tenir molt en compte que la tipologia que es presenta a continuació no és l'única tipologia possible, ja que amb altres variables retingudes per a la seva configuració haguéssim arribat a una altra tipologia. Aquesta no és, en conseqüència, “la” tipologia de famílies catalanes de la primera dècada del nou segle, amb fills en edat escolar en primària, sinó “una” de les tipologies possibles d'aquestes famílies.

La raó de ser de les tipologies és de caràcter teòric i també il·lustratiu. Teòric perquè, com hem repetit en investigacions successives, tant sobre la joventut, com sobre la població en general i sobre els models familiars en particular,² la realitat social és plural, i així com no es pot definir o qualificar ni la joventut ni un conjunt poblacional amb un sol epítet, tampoc no es pot dir que una família actual sigui tal cosa o tal altra. No existeix, sociològicament, la família com una única

.....
2. Vegeu, per exemple, el nostre assaig tipològic de famílies nuclears tradicionals (pare, mare i fills) en el capítol setè de la investigació de Megías i altres (2002).

categoria d'anàlisi, com un categoria d'anàlisi uniforme. Necessitem diferenciar entre models de família.

Així doncs, conclourem aquest informe breu amb un resum del que té d'essencial cada tipus de família. Per a això ens basarem tant en el que ens han transmès els pares i mares en l'entrevista oral i que ha servit per construir el clúster, com en les informacions que hem obtingut d'ells mateixos en el qüestionari autoadministrat, com les que ens han proporcionat els seus fills i filles, i el professorat d'aquests darrers.

CLÚSTER NÚM. 1: FAMÍLIA PROGRESSISTA, EXTRAVERTIDA (23,3%)

Aquest primer clúster compost pel 23,3% de les famílies catalanes amb criatures a l'ensenyament primari destaca perquè els pares i mares tenen el nivell educatiu, professional i econòmic més alt dels quatre que conformen aquesta tipologia. La majoria són nascuts a Catalunya, tant les criatures com els pares i els avis. Destaquen per residir, més que els altres, a Barcelona ciutat i la seva Àrea Metropolitana, i notòriament menys a Tarragona. Són els qui més a l'esquerra política es posicionen i en un grau més elevat es diuen agnòstics, indiferents, no creients o ateus en matèria religiosa.

Estan clarament més descontents que la mitjana amb l'educació que estan donant als seus fills, amb els qui manifesten tenir una relació menys fàcil que aquesta mateixa mitjana. També són més crítics que la mitjana poblacional amb el centre escolar al qual envien les seves criatures.

Estem davant d'un model de família postmoderna, extravertida, amb valors d'acord amb el que s'anomena "progressisme". Anteposen molt més que els altres models la política com horitzó vital, d'aquí el seu descontentament amb la forma com estan educant als seus fills, alhora que són crítics amb el centre escolar en qui deleguen massa l'educació de les seves criatures.

Rebutgen la pena de mort fins i tot en casos molt greus, així com la prioritació de l'autòcton sobre l'immigrant en cas d'escassetesa de treball. Justifiquen, força més que els altres grups, l'avortament i l'eutanàsia sense restriccions. També es decanten clarament per la legalització de la marihuana.

En comparació de la resta de ciutadans els components d'aquest col·lectiu justifiquen, en certa mesura, danyar el mobiliari urbà, fumar en llocs prohibits, comprar coses robades, etc., probablement com a conseqüència de certa permissivitat moral.

Els conflictes a casa es limiten a l'ús de la televisió i dels videojocs i també al consum abusiu d'alcohol, però els progenitors d'aquest grup són manifestament molt permissius amb la forma de vestir dels fills, la seva hora d'arribar a casa, etc. A casa no hi ha normes de convivència en les feines domèstiques, molt probablement perquè, tenint en compte el seu estatus social i econòmic, algú aliè al nucli familiar se n'ocupa.

En l'escala que mesura el clima familiar constatem que són ells els que en menor grau diuen passar-s'ho bé a casa, els que en menor grau s'abracen i tenen manifestacions externes d'afecte. Estem manifestament davant d'una família extravertida. Això també és corroborat en donar els valors més baixos en el factor que hem denominat "família tancada", família en la qual els seus membres prefereixen fer les coses ells sols, sense obrir-se als altres. Certament, estem davant d'una família que en cap cas es pot dir que sigui una família tancada en si mateixa. És una família oberta a l'exterior.

Analitzant els possibles trastorns dissociatius de les seves criatures, observem que aquestes destaquen pel seu escàs comportament prosocial, tant en la col·laboració i l'ajuda als seus progenitors, com al professorat o als seus companys. Criatures que, per contra, no mostren, en absolut, signes d'hiperactivitat, de no poder estar quiets. Segons aquests paràmetres, estaríem davant de criatures bastant passives, tant en la seva dimensió ètica d'ajuda als altres (dels quals

semblen despreocupar-se) com en comportaments inquietos, és a dir, escolars gens propensos a la hiperactivitat que últimament afecta força criatures.

Respecte dels possibles càstigs infligits als fills podem resumir el plantejament dels pares dient que es posicionen fortament en contra del càstig físic (bufetades, per exemple), encara que tampoc exerceixen el càstig correctiu, renyar-los i corregir-los verbalment, quan procedeixi, indicant-los el camí correcte a seguir.

El seu estil educatiu mostra uns pares i mares que sobresurten en ser els que menys reforcen els comportaments, tasques i actituds positives dels seus fills i filles amb abraçades, felicitacions, etc. Destaquen també per certa inconsistència en la disciplina encara que semblen controlar, més que la mitjana, els horaris dels fills i filles.

Encara que els escolars del tercer clústers són els que en major proporció han experimentat amb l'alcohol i amb el tabac, són els d'aquest primer grup els que els segueixen en freqüència de consum. Encara que cal afegir, immediatament, que són pocs, en tots els clústers, els que consumeixen.

Els escolars d'aquest clúster mostren una proporció considerable de comportaments disruptius, molt a prop dels del tercer clúster. A vegades en accions que, tenint en compte l'estatus socioeconòmic de les seves famílies, sorprenen, com emportar-se coses de les botigues sense pagar, molestar, insultar i barallar-se amb gent desconeguda al carrer i, particularment, viatjar en transport públic sense pagar.

En definitiva, es tracta d'una família amb força desimplicació dels pares i mares en l'educació de les seves criatures, judici ratificat pels propis fills i filles en comparació dels fills i filles de les altres famílies. Els progenitors d'aquest model tenen la prioritat vital fora de la família, delegant, en gran part, l'educació de les seves criatures, sigui en l'escola, en personal auxiliar o en altres familiars. Són d'idees molt progressistes, fermes adversaris de la pena de mort i del rebuig de l'immigrant, així com defensors de l'eutanàsia, l'avortament i de la legalització de

la marihuana, i apareixen al mateix temps, més laxos i permissius amb determinats comportaments incívics, cosa que també es reflecteix en alguns comportaments disruptius de les seves pròpies criatures. En fi, el seu alt nivell formatiu els impedeix veure determinats desajustos en l'educació dels seus fills i filles, cosa que fa que es mostrin descontents amb la forma com els estan educant i amb l'estil educatiu que impera en les seves llars i crítics amb l'escola.

CLÚSTER NÚM. 2. FAMÍLIA CONSERVADORA, INTROVERTIDA, FAMILISTA (30,5%)

Estem, amb una mica més del 30% poblacional, davant una família prototip de la família mitjana catalana. Mitjana en diversos sentits. Mitjana perquè segueix els valors mitjans del conjunt, mitjana perquè reflecteix molt bé el gran matalàs de la classe social ocupacional d'aquests començaments del segle XXI amb molts comerciants, treballadors per compte propi com autònoms, petits empresaris, petits propietaris agrícoles, professionals i empleats de serveis i amb pocs funcionaris. Mitjana perquè no destaca en res, en res més que en la seva contenció, la seva centralitat, la seva temperància en el seu allunyament de singularitats cridaneres i excentricitats.

Es posicionen en diversos aspectes importants (percepció de la seva labor educativa, relació entre pares i fills, valoració de l'escola a la qual els envien, etc.) entre els pares del clúster 4t, que sempre ofereixen les valoracions més positives, i els del clúster 1r i 3r, essent, aquests últims, els que donen els valors més negatius. Els del clúster 2n, sempre en pol positiu.

Ideològicament segueixen la mitjana poblacional catalana: es consideren, políticament parlant, de centre esquerra, i vinculats a una religió sense ser practicants. Però el seu tret més important és que reflecteixen el model d'una família introvertida, centrada en si mateixa, una família que no desitja ser molestada, encara menys criticada pel món exterior. No dubtarà a falsificar el que calgui, (encara que en to menor, sense extravagàncies ni delictes greus) per protegir els seus

fills i filles (el domicili per aconseguir l'escola desitjada, el copiat en un examen, per exemple). Dins de casa seva les normes estan clares, sospitem que sense necessitat de formulacions verbals, i encara menys com a conseqüència de discussions, que no es creuen necessàries perquè els rols familiars estan clars i són assumits per tots, progenitors i criatures. Hi ha un cert autoritarisme en els pares i mares amb la idea de preservar “el de sempre”, cosa que els fa ser durs amb els qui infringeixen greument la llei, legitimant per ells la pena de mort. Aquesta mirada enrere, aquesta preservació d’“el de sempre” és el que explica la seva preferència pels autòctons per sobre dels immigrants quan escasseja el treball. En altres paraules, família allunyada de la cosa pública, més aviat laica, que es diu de centre esquerres (però que hauríem de definir de centre) i enrocada en si mateixa. Família *famílista* per excel·lència.

És tracta d'una família unida, centrada en si mateixa però on es respecta cada individualitat, de manera que quan es planifica alguna cosa tots hi diuen la seva. Feliços d'estar junts, contents entre ells, diuen que els millors moments els passen entre ells sense que interfereixin els de fora.

El seu caràcter mitjà es reflecteix també quan, en interrogar-nos sobre els possibles trastorns dissociatius dels fills i filles, aquests segueixen, encara que a la baixa, la mitjana poblacional. El mateix succeeix quan analitzem les modalitats de càstigs infligits als seus fills: segueixen la distribució poblacional.

En general mostren una marca positiva en els estils educatius ja que destaquen sobre el conjunt poblacional, sempre lleugerament, per un estil educatiu positiu, implicació dels pares i mares en les tasques educatives i d'oci de les criatures. També es confirma que estem davant d'una família “d'ordre”, ja que hi ha prou monitorització de l'horari dels fills i filles i, per descompta't no hi ha inconsistència en la disciplina.

Els fills i filles ens confirmen la idea d'una família amb papers ben definits, molt centrada en si mateixa i amb uns progenitors que estan massa abocats en ells.

Els escolars d'aquest segon clúster que han experimentat amb el tabac i amb l'alcohol es compten amb els dits d'una mà. En rànquing d'escolars que protagonitzen comportaments disruptius se situen a la cua, cua que tanquen els escolars del 4t clúster, ambdós lluny del protagonisme, en aquest punt, dels escolars dels grups 1r i 3r.

Segons el professorat, els i les escolars dels grups 2n i 4t sobresortirien molt lleugerament per sobre dels altres en la seva tasca escolar.

Estem, en definitiva, davant del prototip de la família mitjana catalana, que es té com a moderna alhora que defensa determinats valors “de sempre”, particularment els que tenen a veure amb l'ordre i l'autoritat dins i fora de la família. Molt *familista* en el que aquest terme significa de centralitat de la família en les seves vides, farà el que sigui per tirar endavant els seus fills, protegint-los, potser fins i tot una mica massa. Els progenitors estan raonablement contents de l'educació que imparteixen als seus fills i aquests, sense escarafalls, també dels pares que tenen. Tot amb discreció i mesura.

CLÚSTER NÚM. 3. FAMÍLIA CONFLICTIVA (15,2%)

Afortunadament, a penes passen del 15%, i conformen el clúster més reduït de la nostra tipologia. Les principals notes definitòries d'aquestes famílies inclouen situacions de conflicte. Potser estem davant de les úniques famílies que pateixen nivells de conflicte intern de certa consideració, fet que suposa dificultats en la seva tasca educativa. Però en aquestes famílies, a diferència del que passa en les del primer clúster, les dificultats educatives no són conseqüència d'una relativa distància davant l'educació dels fills i filles, preocupats com estan els pares i mares del clúster 1r per la “cosa pública”, sinó d'una dificultat intrínseca dels progenitors de controlar el despertar al món adult de les seves criatures. Amb menor bagatge formatiu, amb menys recursos econòmics que els altres col·lectius, amb plantejaments vitals molt primaris (donar importància a l'aspecte físic, viure al dia i considerar els diners com una necessitat i quimera d'una altra vida més

còmoda), aquests pares es troben desbarborats i perduts davant del món canviant que els toca viure. No poden amb les seves criatures, que tenen una vida d'oci, i no entenen la importància que concedeixen a les seves amistats. Per això tenen molts conflictes a casa seva.

L'explicació del nivell de conflictes en el si d'aquestes famílies vindria donada, tant o més per certa intransigència ideològica i vital dels pares que per comportaments disruptius dels fills que, en alguns casos, podrien entendre's com manifestacions d'autonomia o de protesta, adoptant valors i actituds contradictòries amb els dels seus progenitors.

Sigui el que sigui és innegable que aquests pares estan preocupats pels seus fills i justifiquen, per exemple, els intents avantatgistes de canviar el domicili per aconseguir una plaça en un centre escolar determinat.

En aquest grup hi ha una proporció d'immigrants estrangers rellevant; són els que en menor proporció habiten a Barcelona ciutat i la seva àrea metropolitana; els que menys se signifiquen políticament, i aquells que ho fan es decanten clarament per opcions de dretes, per dir-ho convencionalment. Religiosament segueixen, lleugerament a l'alça, la distribució de la mitjana poblacional però sense que la seva religiositat, especialment entre els autòctons, vagi més enllà de connotacions sociològiques primàries.

Amb més dificultats que els altres en les relacions amb els seus fills, amb majors desacords entre els pares i mares en l'educació a donar-los, destaquen per ser els més crítics amb els centres escolars als quals envien les seves criatures. Topem, doncs, amb una altra nota ja significada en estudis sociològics: sovint són els pares i mares que tenen dificultats entre ells i en l'educació dels seus fills els qui més critiquen els centres docents.

Parlant del clima familiar, en l'enquesta autoadministrada, els pares i mares d'aquest clúster refereixen força més conflictes interns que els d'altres clústers,

corroborant així, amb un altre instrument de mesura, la denominació de “família conflictiva”.

Són també i amb diferència els qui, en menor grau aquesta vegada, respecten la individualitat dels seus membres –els seus fills i filles a l’hora d’elegir les amistats, per exemple–, fet que cal tenir en compte a l’hora d’explicar alguns conflictes, com ja hem indicat. Aquest tipus de família, com la del primer clúster, no destaca per les seves manifestacions d’afecte entre els seus membres. Com a corol·lari de tot l’anterior, en el si d’aquestes famílies és on menys circula la franquesa en l’enunciat i la manifestació externa de sentiments i idees.

Si mirem els possibles trastorns dissociatius en l’escala corresponent, les criatures d’aquest grup destaquen pels seus escassos comportaments prosocials, i per la presència de dificultats d’atenció i concentració, hiperactivitat i dificultats emocionals i físiques com mal de cap, nàusees, preocupacions, pors, etc.

Els pares i mares d’aquesta “família conflictiva” són els qui en més alt grau, i amb diferència respecte dels progenitors d’altres clústers, apliquen als seus fills el càstig corporal i el sancionador (treure’ls la paga, enviar-los castigats a la seva habitació renyant-los, etc.), mentre que són els que en menor grau apliquen el càstig corrector (explicar-los allò que han fet malament i obligar-los a corregir-se).

Destaquen fortament pel seu escàs control dels horaris de les seves criatures. Són inconsistents amb la disciplina, anunciant-la però sense executar-la, i són els que en un grau més elevat confessen desconèixer les amistats dels seus fills i filles. Per contra, són els pares i mares que, en menor grau, s’impliquen en els jocs dels seus fills, els qui amb menor freqüència van al cinema amb ells o participen en altres activitats seves. Encara que no tant com els pares i mares del clúster 1r, també destaquen per no fomentar l’estil educatiu positiu, reforçador dels comportaments i actituds de les criatures mereixedores de reconeixement.

Els seus fills i filles avalen amb les seves respostes, la inconsistència de la disciplina en la seva llar, l’excessiva autonomia amb la qual es mouen i, en to menor,

també que els pares i mares a penes s'impliquen en els seus treballs i juguen poc amb ells.

No obstant això, desmenteixen als seus progenitors quan aquests diuen mantenir escasses mostres d'afecte amb ells quan tenen comportaments positius, manifestant en aquest punt la màxima (i pràcticament única) discrepància trobada, en aquest estudi, entre les apreciacions dels pares i mares i les dels seus fills i filles. No trobem explicació científica suficient per a aquesta contradicció.

Els escolars del tercer clúster són clarament els que en major proporció han experimentat amb l'alcohol i els que més n'han consumit. Mitjançant un indicador *ad hoc*, constatem que també destaquen en primer lloc en la freqüència de comportaments disruptius, tot i que tenen molt a prop els fills i filles de família “progressista extravertida”.

Segons el professorat, les criatures d'aquest tercer grup destaquen a la baixa en les habilitats individuals d'autocontrol emocional, tolerància cap als altres, etc. També destaquen a la baixa en les seves habilitats acadèmiques –rendiment escolar per exemple–, habilitats que no els falten a l'hora de relacionar-se amb els seus companys i participar en els jocs.

Estem davant les famílies que, manifestament, més atenció i suport necessiten. Tant les criatures com els seus progenitors. Famílies amb menys recursos financers i educatius de totes, amb valors poc reflexionats i amb comportaments i actituds de baixa autoestima en els progenitors, portats pel desassossec que comporta el descontentament i, en gran mesura, la impotència davant l'educació dels seus fills i filles que voldrien, sense cap mena de dubte, que fos millor que la que estan tenint.

CLÚSTER NÚM. 4. FAMÍLIA CONVIVENCIAL, HARMÒNICA (31,8%)

En aquest 4t clúster, en què es troba el 32% de les famílies catalanes amb criatures a l'educació primària, estem davant del col·lectiu amb millor convivència interna i el més harmònic dels quatre que conformen la nostra proposta de tipologia. No és que no hi hagi cap problema entre ells, però són, amb diferència, els que en tenen menys. Fins al punt que la menor presència i pràcticament inexistència de conflictes en el si familiar i la major presència i compliment de normes de convivència internes siguin dos dels factors constituents del clúster. Les relacions internes dels progenitors amb les seves criatures, i les del pare i la mare entre ells, són les millors de totes. Aquests pares i mares són també els qui millor valoren la labor de l'escola i els qui estan més satisfets de la manera com estan educant els seus fills.

Són els més altruistes, cívics i religiosos dels quatre clústers. Són els més estrictes davant l'eutanàsia, l'avortament i la legalització de la marihuana, però no accepten la pena de mort encara que en aquest punt els pares i mares del clúster 1r ho són encara amb molta més contundència. En aquest clúster hi ha molts immigrants (l'latinoamericans sobretot), no obstant això, sostenim (i creiem haver-ho provat estadísticament) que no és aquesta la raó explicativa més gran dels valors i actituds d'aquest clúster. En realitat els immigrants d'aquest clúster, en les qüestions que ens ocupen, educatives bàsicament, se sumen als plantejaments que sostenen els catalans d'aquest clúster.

El nivell d'estudis dels progenitors és lleugerament superior al de la mitjana poblacional encara que el supera el dels pares i mares del clúster 1r. Entre els seus membres hi ha una lleugera major presència de treballadors en detriment d'empresaris, comerciants i autònoms, però sense grans diferències. Molts viuen a Barcelona ciutat i la seva àrea metropolitana, aquí també sense grans diferències amb la mitjana poblacional. La seva singularitat, en definitiva, no està en la seva composició sociodemogràfica d'estatus social, nivell d'estudis, habitat, lloc de naixement dels fills, pares i avis, sinó en la seva dimensió nòmica, en el seu sistema de valors. En concret, en la seva concepció de l'educació dels seus

fills i en la importància que li concedeixen en la vida quotidiana. Sense oblidar les bones relacions que mantenen amb el centre docent.

Analitzant l'escala de possibles trastorns familiars, els pares d'aquest clúster destaquen sobre els altres perquè, entre ells és on es donen més manifestacions externes d'afecte i menys discussions i conflictes entre els seus membres.

En l'escala de possibles trastorns dissociatius en les seves criatures, destaquen clarament sobre la resta en assenyalar-ne el caràcter prosocial, i també es diferencien, però a la baixa aquesta vegada, a l'hora d'assenyalar que tinguin dificultats d'atenció, de concentració i de signe psicofísic.

Quan cal aplicar algun càstig o sanció en les seves criatures, els progenitors d'aquest 4t clúster sobresurten en l'ús del càstig correctiu, mentre que presenten xifres, en els càstigs corporals i sancionadors, força per sota dels de la mitjana poblacional.

A l'hora de referir-nos als estils educatius predominants en les famílies, en canvi, són els pares i mares d'aquest clúster els qui, en un grau més elevat, reforcen els bons comportaments i les actituds positives dels seus fills i els qui, en menor grau, es mostren inconsistents en la disciplina i laxos en els horaris i la monitorització. Són també els que millor saben qui són les seves amistats.

Els fills del clúster 4t, en els seus qüestionaris, al costat de la confirmació de la major presència d'estils educatius positius i bon control del temps lliure i d'oci que acabem de veure en els seus progenitors, ens sorprenen en assenyalar que aquests mateixos pares i mares no s'ocupen gaire de les seves tasques ni de l'oci i temps lliure però, tampoc els pares i mares havien destacat amb força en aquest punt.

Les criatures d'aquest clúster són les que menys alcohol i tabac consumeixen de tots. Són també, les qui davant la llarga llista de possibles comportaments

disruptius o incívics, presenten, indiscutiblement, les xifres més baixes, mostrant-se, en conseqüència, els més socials i cívics de tots.

Ja hem dit més amunt que, segons el professorat, aquests escolars al costat dels del clúster 2n, destaquen positivament per les seves habilitats acadèmiques, fent bé els treballs que els encarreguen. També tenen un rendiment acadèmic superior al de les seves aptituds, etc.

En definitiva, estem davant del model familiar que, es miri com es miri, ofereix els valors més positius de tots. El millor clima intern en la família, les millors relacions amb el centre escolar, la més alta valoració dels pares i mares de l'educació que estan impartint als seus fills, corroborada per l'alta valoració que fan aquests darrers de l'estil educatiu dels seus progenitors (encara que agrairien que juguessin més amb ells), uns fills i filles que mostren el major civisme de tots. Una família tradicional, però no enrocada en el passat sinó oberta al futur.

Concloquem. Quatre models de família que no hem d'entendre com a departaments estancs, com si fossin quatre tipus radicalment diferents. Parlem d'accentuacions que, això sí, són diverses i, en més d'un aspecte important, en tots quatre tipus. Per exemple, no es pot dir de cap model que els pares no estiguin preocupats i interessats per les seves criatures i per l'educació que reben. Però no tots els grups ho estan de la mateixa manera ni exerceixen estils educatius similars. Els accents vénen, del grau d'aquesta preocupació (i sobretot ocupació), així com de l'estil educatiu que privilegien unes o altres famílies. També hem vist accents diferents en la satisfacció que tenen de la seva labor educativa, del nivell d'afecte i del clima a l'interior de cada família.

És evident que l'ocupació directa dels pares i mares del clúster 1r en l'educació de les seves criatures és la menor dels quatre clústers, essent difícil de dir si són els pares i mares del 2n, 3r o 4t clúster els qui més temps estan a sobre dels seus fills i filles. Potser són els del clúster 3r que, no obstant això, no encerten, manifestament, en l'educació dels seus fills, i se situen així al costat dels pares i mares del clúster 1r. En aquest punt toquem els dos extrems: les errades en

l'educació per desimplicació dels pares i mares del clúster 1r, amb una permissivitat màxima i, per contra, a l'extrem oposat, l'excessiva empremta d'esquemes rígids del 3r que, sospitem que provoquen, en més d'un cas, comportaments disruptius en els seus fills.

Els dos models que trobem en els clústers 2n i 4t són els més centrats de tots quatre. El clúster 2n amb una empremta de laïcitat evident (sense ser areligiosos, com molts pares i mares del clúster 1r, i encara menys antireligiosos) manifesten un estil educatiu positiu, discret en les seves efusions afectives, i no per això no segueixen de prop l'educació dels seus fills. El clúster 4t, amb una empremta evident de religiositat en molts dels seus membres, que es correlaciona amb els més alts valors d'altruisme social, certament és el que en un grau més elevat mostra una harmonia i convivència en el si de la família, així com la millor valoració de l'escola en l'educació dels seus fills. Si és possible denominar el clúster 2n modern tradicional, és a dir, una família indubtablement inserida en els valors de modernitat laica, encara que ancorada en valors "de sempre", laboriositat i discreció per exemple, els pares i mares del clúster 4t destaquen per ser més tradicionals en els seus plantejaments davant l'avortament i l'eutanàsia, però mirant al futur amb forts valors ètics (acceptació de l'immigrant, per exemple) que transmeten als seus fills i filles, cosa que es tradueix en alts nivells de comportaments cívics. Són pares i mares tradicionals però, a diferència dels del clúster 3r, no estan enrocats en el passat, sinó oberts al futur.

La major presència d'immigrants estrangers d'extracció social mitjana i mitjana baixa en els clústers 3r i 4t no és un element determinant en la seva constitució, ja que aquestes persones són clarament minoritàries en tots dos clústers. En realitat els immigrants estrangers se sumen a les persones d'origen català i a les procedents d'altres parts d'Espanya en la definició i construcció d'aquests clústers. El que passa és que alguns immigrants estrangers coincideixen amb els plantejaments de les famílies que conformen el clúster 3r (coincidint probablement amb els que tenen més dificultats per integrar-se) i amb els del clúster 4t, que ja estarien ben integrats a la societat catalana.

No podem acabar sense reiterar la importància de la vulnerabilitat de les criatures del clúster 3r i dels seus pares i mares. Sens dubte, són els que més atenció requereixen de totes les institucions, tant públiques com privades.

Bibliografia

ACHENBACH, T.M., McCONAUGHY, S.H. i HOWELL, C.T. (1987). "Child/Adolescent Behavioral and Emotional Problems: Implications of Cross-Informant Correlations for Situational Specificity". *Psychological Bulletin*, 101(2): 213-232.

ANDERSON, L., VOSTANIS, P. i O'REILLY, M. (2005). "Three-year Follow-up of a Family Support Service Cohort of Children with Behavioural Problems and their Parents". *Child: Care, Health and Development*, 31(4): 469-477.

ELZO IMAZ, Javier (coordinador), LAESPADA MARTÍNEZ, María Teresa i MARTÍNEZ PAMPLIEGA, Ana (2008). *Funcionalidad, conductas y modelos familiares en Catalunya*. Recerca inèdita que es pot consultar a l'arxiu de la Fundació Jaume Bofill.

EMERSON, E.N., CROWLEY, S.L. i MERRELL, K.W. (1994). "Convergent Validity of the School Social Behaviour Scales with the Child Behaviour Checklist and Teacher's Report Form". *Journal of Psychoeducational Assessment*, 12(4): 372-380.

ESSAU, C.A., SASAGAWA, S. i FRICK, P.J. (2006). "Psychometric Properties of the Alabama Parenting Questionnaire". *Journal of Child and Family Studies*, 15(5): 597-616.

FAGG, J., CURTIS, S., STANSFELD, S. i CONGDON, P. (2006). "Psychological Distress Among Adolescents, and its Relationship to Individual, Family and Area Characteristics in East London". *Social Science and Medicine*, 63(3): 636-648.

FRICK, P.J. (1991). "The Alabama Parenting Questionnaire". Unpublished rating scale. University of Alabama.

GOODMAN, R. (1997). "The Strengths and Difficulties Questionnaire: A research note". *Journal of Child Psychology and Psychiatry Allied Disciplines*, 38: 581-586.

GOODMAN, R. (1999). "The Extended Version of the Strengths and Difficulties Questionnaire as a Guide to Child Psychiatric Caseness and Consequent Burden". *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 40(5): 791-799.

HILL, D.K. i MERRELL, K.W. (2004). "Characteristics of 'Controversial' Children: An Exploration of Teacher and Parent Social Behaviour Rating Scale Datasets". *Psychology in the Schools*, 41(5): 497-507.

MEGÍAS, Eusebio (director); ELZO, Javier; MEGÍAS, Ignacio; MÉNDEZ, Susana; NAVARRO, Francisco José i RODRÍGUEZ, Elena (2002). *Fills i pares: comunicació i conflictes*. Madrid: FAD.

MELLOR, D. i STOKES, M. (2007). "The factor structure of the Strengths and Difficulties Questionnaire". *European Journal of Psychological Assessment*, 23(2): 105-112.

MERRELL, K.W. (1993). "Using Behaviour Rating Scales to Assess Social Skills and Antisocial Behaviour in School Settings: Development of the School Social Behaviour Scales". *School Psychology Review*, 22(1): 115.

MERRELL, K.W. (1995). "Relationships among Early Childhood Behaviour Rating Scales: Convergent and Discriminant Construct Validity of the Preschool and Kindergarten Behaviour Scales". *Early Education and Development*, 6(3): 253-264.

MERRELL, K.W. i CALDARELLA, P. (1999). "Social-Behavioural Assessment of At-Risk Early Adolescent Students: Psychometric Characteristics and Validity of a Parent Report Form of the School Social Behaviour Scales". *Journal of Psychoeducational Assessment*, 17(1): 36-49.

MERRELL, K.W. i altres (1993). "The Relationship between Social Behavior and Self-Concept in School Settings". *Psychology in the Schools*, 30(4): 293.

PERCY, A., MCCRYSTAL, P. i HIGGINS, K. (2008). "Confirmatory Factor Analysis of the Adolescent Self-Report Strengths and Difficulties Questionnaire". *European Journal of Psychological Assessment*, 24(1): 43-48.

RODRÍGUEZ, A.N. i TORRENTE, G. (2003). "Interacción familiar y conducta antisocial". *Boletín de Psicología*, 78: 7-19.

RUCHKIN, V., JONES, S., VERMEIREN, R., i SCHWAB-STONE, M. (2008). "The Strengths and Difficulties Questionnaire: The Self-Report Version in American Urban and Suburban Youth". *Psychological Assessment*, 20(2): 175-182.

SHELTON, K.K., FRICK, P.J., i WOOTTON, J. (1996). "Assessment of Parenting Practices in Families of Elementary School-Age Children". *Journal of Clinical Child Psychology*, 25(3): 317-329.

TAHA, A.B., BAHARUDDIN, R., MAZLAN, M., YACCOB, J.B. M., HAMDAN, S.K., i HUSSIN, Z. (2005). "The Family Environment and Family Functioning of School-Going Adolescents with Conduct Problems". *International Medical Journal*, 12(1): 19-23.

TORRUBIA, Rafael i DOVAL, Eduardo (coordinadors), BONILLO, Albert, MOLINUEVO, Beatriz, PARDO, Yolanda i PÉREZ, Carmen (2009). *Família i Educació a Catalunya*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill, Publicacions Digitals, 5.

INFORMES BREUS

- 1 Les desigualtats educatives a Catalunya: PISA 2003**
Ferran Ferrer (dir.), Gerard Ferrer i José Luis Castel
- 2 El paper crucial del professorat. Atraure, preparar i mantenir professors de qualitat**
OCDE. Polítiques d'Educació i de Formació
- 3 El procés de normalització d'estrangers 2005. Balanç i perspectives**
Maria Helena Bedoya Muriel i Eduard Solé Alamarja
- 4 Itineraris de formació i inserció laboral dels joves a Catalunya**
Rafael Merino i Maribel García
- 5 Els imams de Catalunya: rols, expectatives i propostes de formació**
Jordi Moreras
- 6 Sisena hora: una oportunitat o una dificultat per avançar?**
Joaquín Garín, Isabel Sánchez i Jesús Viñas
- 7 Joves i política**
Núria Valls i Andrea Borison
- 8 Els sistemes educatius als països d'origen de l'alumnat immigrant. Una aproximació**
Miquel Àngel Alegre, Ricard Benito i Sheila González
- 9 Els plans educatius d'entorn: debats, balanç i reptes**
Miquel Àngel Alegre i Jordi Collet
- 10 Formació i professionalització del professorat de secundària a Catalunya**
Gemma Tribó
- 11 La desafecció política a Catalunya. Una mirada qualitativa**
Ismael Blanco i Pau Mas
- 12 Històries d'immigració: la comprensió dels patrons de rendiment escolar dels joves immigrants nous**
Carola Suárez-Orozco i Marcelo Suárez-Orozco
- 13 L'educació catalana a la premsa**
Jaume Carbonell i Sebarroja i Antoni Tort i Bardolet
- 14 Simbologies en l'espai públic. Els debats sobre l'ús del *hijab* a Europa**
Jordi Moreras
- 15 Actituds, comportament polític i xarxes organitzatives dels immigrants a la ciutat de Barcelona**
Laura Morales i Eva Anduiza (directores), Laia Jorba, Josep San Martín i Amparo González
- 16 Les responsabilitats legals en les activitats educatives realitzades més enllà del temps lectiu**
Neus Soriano, Ramon Plandiura i Eva Izquierdo
- 17 El salari de reserva de les dones desocupades a Catalunya**
Dídac Queralt Jiménez
- 18 Models educatius familiars a Catalunya**
Javier Elzo Imaz (coordinador), María Teresa Laespada Martínez i Ana Martínez Pampliega

Aquest informe breu proposa una tipologia de les famílies catalanes sobre la base de les pautes educatives que segueixen, i es fixa molt especialment en la influència que tenen aquestes pràctiques educatives en la competència social i la conducta antisocial de les criatures.